

הכר אז שכולנו וסיווג

ד"ר יוסי שפינר

המסע של צילה כהן-רוטבליט עם תנועת גורדוניה למצדה תש"ה (1945)

שנפלה לפני בני עולה לרגלי מצדה אנו יורים אכן פינה לבית צילה... מצבת עד לזכרה... ישמש מקום זה בית ועד לתנועה... מצא בצל קורתו מחסה נער עברי המשוטט בשבילי המולדת... ישמש מקום זה בית ועד לאחיה בחיים ובעמל המקום כנוס לנכסי התרבות והרוח של הקבוצה. יאה-נא בית זה גמול מה לגדל האבדה וטיפת תנחומין בכוס היגונים, לא ימוש זכרה של צילה מלבנו הבת הנאמנה לקבוצה והנער העברי" (נפש אחת, עמ' 210-212).

ובדיווח נוסף: "בית צילה יהיה בית לתרבות ולעיון של תנועת גורדוניה, הוא יוקם בהשתתפות התנועה והקבוצה ומוקרים וידידים, יכיל אולם להרצאות, חדר קריאה, חדר עיון וחדר ישיבות." (דבר, 25 באפריל 1945, עמ' 4). בניית מבנה ההנצחה לקח שנתיים והוא נחנך בשנת 1947 כבית תרבות לקיבוץ. לימים יתווסף לבית צילה ציור קיר (פרסקו) מרשים שיתאר את ראשית הדרך של המתיישים במקום. כיום המבנה משמש את הארכיון.

ניסיון פעולת נקם של הפלמ"ח

בראשון למאי 1945 יצאו חמישה אנשי פלמ"ח לערוך פעולת עונשין בכדואים שערכו את הפעולה על קבוצת המטיילים. החמישה יצאו ממעלה פשחה והלכו רגלית לאזור מצדה וחזרו כלעומת שבאו ללא ביצוע פעילות עונשין כיוון שלא נמצא את מי להעניש.

עדויות של צביקה כהן

צביקה כהן, שהיה באותם הימים נער בן 16 חבר בתנועת גורדוניה היה שותף למסע והוסיף פרטים מעניינים שלא היו ידועים מהמקורות שצוינו ברשימה.

א. מפקד המסע - מפקד המסע היה בן עמי פכטר שהגיע מחניניה והכיר את האזור בו הוביל.

ב. מפגש עם בדואים בדרך למצדה - מסתבר שבדרך מעין גדי למצדה התנהל שיה עם קבוצת בדואים באזור. צביקה הנציח את המפגש בצילום כשמהמבט ברקע ברור שזהו אזור עין גדי.

לא ברור אם היה קשר לאותם בדואים עם האירוע שהתרחש יומיים יותר מאוחר בירידה מהמצדה, קשר כזה הגיוני אך לא בר הוכחה.

ג. בן עמי פכטר מנסה לחסל אחד מהבדואים - האירוע היה קשור בשוד כספם של המטיילים את באיומי רי. הבדואים ביקשו מהמטיילים לאסוף את כספם. הם אספו והניחו אותו בתוך כובע שהונח על סלע אליו היו אמורים הבדואים להגיע ולאסוף משם את שללם. בהתקרב הבדואי לאסוף את הכסף שלף בן עמי את אקדחו וכיוון אותו לעבר הבדואי ואף לחץ על ההדק. לרוע המזל הכדור בקנה היה עקר ולא נורה. הבדואי שהבין את הסיטואציה אליה נקלה ניצל את השניות הגורליות וברח מערבה לעבר חבריו שהמתינו בגבעות הצופות על המטיילים וכך ניצל.

ד. מפגש עם המבריחים ליד ים המלח - במפגש עם המבריחים ליד חוף הים היה זה בן עמי שצעק לעברם באנגלית וגרם להם לחשוב שבמקום נמצאים כוחות בריטיים וגרם להם למנוסה מהירה מהאזור.

הנה כי כן, מסע לא מפורסם שנערך למצדה בימים שלפני קום המדינה מסע שהיה ברוח הטיוילים של הימים ההם להכרת המולדת. מסע שהסתיים בטרגדיה והונצח בקיבות מעלה החמישה בואכה ירושלים.

תודות

לעמוס נבט בנה של צילה שעבר על הרשימה ועידכן ודייק בפרטים חשובים.

להרחבה

א. נפש אחת, חבר הקבוצות ומעלה החמישה, תש"ו.
ב. ישראל רוזנסון, יוסי שפינר, מולדת לבנות במעלה החר, קורות, אתרים, סיורים, ירושלים תשע"ח.

הפינוי

לאחר ההתקלות והפגיעה בצילה נשלחו חמישה מהמטיילים לסדום להחיש עזרה. כל השאר צעדו לעבר ים המלח. שלושת הפצועים על אלונקות וצילה על ידי החברים הבוגרים. בשעה: 20:30 הגיעו 120 המטיילים למקום חניית הלילה והתארגנו ללינה ולשמירה.

בשעה: 4 לפנות בוקר של יום ראשון (י"א בניסן 25 במרץ) נראתה הספינה שמיגיעה מסדום. במקביל באותה סביבה דרך מקרה הגיע קבוצת בדואים מבריחים שנתקלה במטיילים ונבהלה מהמפגש מחשש שהקבוצה היא משטרה בריטית כיוון שצעקו לעברם באנגלית והם נימלטו מהאזור במהירות.

לאחר האירוע נערך מפקד עידכנו את המטיילים שצילה איננה: "שחוחי ראש עמדנו וכאבנו צורב, אין דמע. יבש מקור הדמע. עברה רק מחצית היממה והנה כל כך בגרנו, ויחזק כל פרט וחזקנו כולנו יחדיו... לרוחם של אלה נוספה עוד נפש אוהבת חופש. נשבע אז הלב להנציח את זכר קרבנו בהיציאת השממה. שממת המדבר שביליו. ונצמד. עוד נצמד. עוד יצעדו. לשם ולכל פינות הארץ."

הפצועים וצילה פונו בשייט צפונה ושאר הקבוצה הלכה רגלית לסדום, שם נחקרו על ידי הצבא הבריטי, הועלו על סירות מפעיל האשלג והושטו לכיוון לקלי"ה ומשם הוסעו לירושלים.

ההלוויה

ההלוויה נערכה ביום שני י"ב בניסן תש"ה (26 במרץ 1945) ביום סגרירי במעלה החמישה: "אותו יום שני גם השמיים כמו כבי יחד אתנו על אובדן הנפש היקרה, על אבדן צילה שלנו..." בטקס ההלוויה נאמרו הספדים על ידי דמויות שונות ראשי גורדוניה, מהם נשקפת הערכה רבה לפעולה בתנועה. השתתפו גם חברים ממעלה החמישה וקריית ענבים, רבים מהיישובים סביב. הארון עטוף בדגל כחול לבן נישא על ידי חבריה ומוקירה למקום שבו נכרה הקבר הראשון. בעלה יצחק ספר גם הוא וציין שחצי מזמנה הקדישה לתנועה וחציו לילד. יצחק בן אברהם ממיסדי קריית ענבים נפרד ממנה בשם חברי הקבוצה. בין הדברים שנאמרו במעמד: "צעירה החורשה, צעירה הקבוצה, צעיר בית העלמין, צעיר המת הראשון שנשטמן בו."

אבן הפינה לבית צילה

במלאות שלושים לנפילת צילה התכנסו רבים ליד קברה הטרי לאחר הטקס הלכו והניחו את אבן הפינה למבנה הזיכרון לזכרה של צילה. במעמד זה הוקראה מגילת היסוד ובא בין השאר צוין: "ביום י' לחודש אייר שנת חמשת אלפים שבע מאות וחמש נמלטו, במהלך הבריחה הם איבדו חלק מהכסף שאספו מהמטיילים."

המסע למצדה באזור עין גדי מפקד המסע. בן עמי פכטר פכטר משוחח עם בדואי צילום: צביקה כהן באדיבות ארכיון התמונות של הפלמ"ח

צילה כהן רוטבליט היתה דמות מאוד משמעותית בקיבוץ מעלה החמישה בימי הראשונים. בפניה הפעם נספר על צילה (אשה ואמא לתינוק צעיר) דרכה והנצחתה כדמות מופת ממיסדי הקיבוץ שנרצחה בטיול למצדה טרם הקמת המדינה.

רקע

במסגרת פעילותה של צילה כהן רוטבליט בתנועת גורדוניה היא אירגנה את הטיול של תנועת "גורדוניה - מכבי הצעיר" למצדה, שבאירגונו החלה עוד שנים קודם. הטיול נערך בשבוע שלפני חג הפסח תש"ה (1945). בטיול צילה היתה גם החובשת, לו הוכשרה במסגרת עבודתה עם תינוקות בקיבוץ. במסע השתתפו כ-140 בני נוער ובראשם עמד בן עמי פוכטר, שהיה מפקד הטיול מטעם הפלמ"ח. ממעלה החמישה השתתף מלווה אחד - צבי טישלר (טלשיר).

הדרך למצדה עברה בעין גדי. בדרך חזרה מהביקור במצדה טור המטיילים נורה ממארב של בדואים ובו צילה נפגעה. הלוויה נערכה במעלה החמישה ביום שני י"ב בניסן תש"ה (26 במרץ 1945). קבורתה של צילה בהר החשוף והפתוח בסמוך לקיבוץ פתח את בית הקברות של הקיבוץ. ביום השלושים לרצח הונחה אבן פינה לבית שהנציח את דרכה ופועלה.

הדרך למצדה

המסע שבו השתתפה צילה החל את דרכו בקיבוץ רמת רחל כדרך רבים מהמסעות למדבר יהודה באותם הימים זאת משום קרבתו לספר המדבר והדרך המובילה לכיוון עין גדי. המסע יצא לדרך ביום רביעי ז' בניסן (21 במרץ 1945), דרך ההרודיון לכיוון עינות המדבר שבסמוך לעין גדי. שם נערכה חניית לילה. "עמוק עמוק בלב המדבר. בינות שכנים עטופי הפנים החשדניים והנושאים את אונם יום ולילה, שכנים הסומכים על הכח ונשפטים על פיו..." מסתבר שברוך הם נפגשו עם קבוצה של בדואיים שהיו מודעים למסע וכנראה גם ידעו את מגמת פניו ואף הציגו נוכחות בשטח ביריות סביב (להלן עדותו של צביקה כהן). בערב החניה מעבר לגיבוש החברתי היו הכנות לביקור במצדה בו הציגה צילה גם מערכי התנועה, וכן נערך טקס זיכרון לשבעה חברי השומר הצעיר שנהרגו במקום במסגרת טיול למצדה שלוש שנים (9 באפריל 1942).

הצעדה למצדה והטקס באתר

יום שישי (ט' בניסן תש"ה - 23 במרץ 1945) עבר המסע מעין גדי לעבר מצדה. ערב שבת החבורה הגיעה למרגלות ההר ובחשכה עד לשעת חצות טיפסו לפסגה.

במרום מצדה, ערב שבת, נערך הטקס. הטקס היה רב רושם שכלל הבערת מדורה הנפת דגלים וקריאת מגילת מצדה: "מעל לראשינו רומזים הכוכבים והסהר מכסיף את שרידי חומות מצדה. אכן דורות לדורות יגידו אומר. אתה חש בשלשלת המרתקת אבות לבנים. הלפידים הערעים הדגלים מורדים אנחנו ערוכים למפקד. דומיה שורת בכל. דומיה רוות מחשבות. כהמשך טבעי לדומיה מדובבת זו נשמעים דבריה של צילה.

צילה קישרה בדבריה בין העבר ההיסטורי להווה: "נזכור את מגיני מצדה, שעמדו בגבורה על כבודם הלאומי. בכבוד ובחרות עמדו. ידעו לחיות בכבוד וכבני חרות ידעו למות. נזכור את חללינו משך דורות הגלות, דרך האינקוויזיציה, גזרות ת"ח ות"ט. נזכור את חללי גיטו ורשה, זו מצדה השנייה. נזכור את הילדים הטבוחים שם". חברים שנכחו במעמד ציינו שגם שם במצדה צילה לא שוכחת את הילדים אותם היא כל כך אהבה.

את הלילה הם עשו במרומי ההר ועם בוקר הם התעוררו והתפעמו מעוצם החוויה וגם צילה כמוכן בין הצוהלים.

שעות הראשונות של היום נוצלו להכרת המקום: בברכת המים, חורבות הארמון. ההרגשה היתה של עמידה במשימה: "כיבוש מצדה" וכמוכן המסר שאמור לעבור לדורות הבאים.